

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БҮРЯАТ АЖАЛ

Бүгэдэ арадай сонин

1998

ИЮЛИН

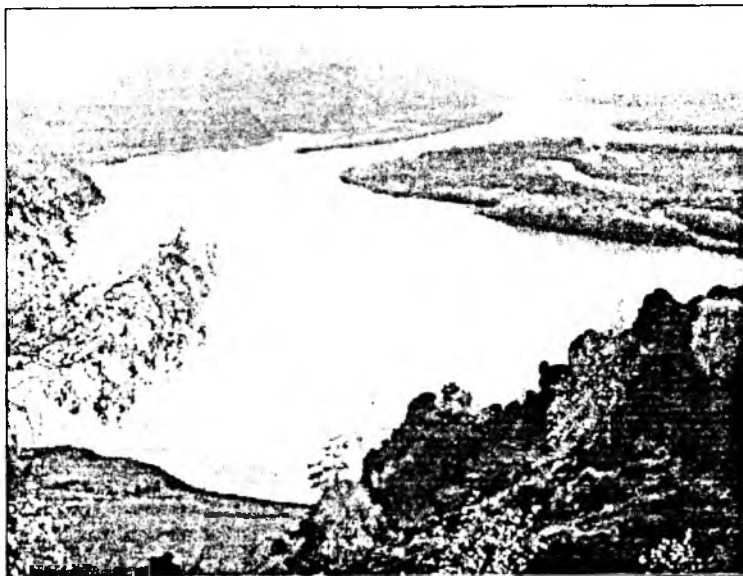
7

Зунай дунда шара морин харын 13 гарагай 3 ВТОРНИК № 120 (19961) Газетын сэл хэлсэлтэ

1921 оной декабрийн 21-нээ гарана

ЭЛИНСЭГЭЙМНАЙ НЭРЭ БУСААГДАХА ЁНОТОЙ

Эгсэ дүшэн жэлэй саана 1958 оной июлиин 7-ной тогтоолоор «БМАССР-ые Буряадай автономито совет социалис республика болгохо» гэсэн тогтоол СССР-эй Министруудэй Совет абahan юм. «Олон тоото ажалшад ай оруулхан дурадхалнууд хараада абтаба» гээд энэ тогтоол соо заагданхай. Нэгэн ниитэ совет арадые, совет гүрэниие дээрэнээ залан хүтэлбэрлгын, зонхиллын аргаар байгуулхдаа, СССР-эй бүридэлдэ ородог олон үндэнэ атанай түүхэ, ёно заншал, ел хараада абтадаггүй үе байхан гэшэ нэм шуу.

Жэшэнь, буряад арад хадаа монгол угсаата арадтай үндэрээрөө таһаршагүй нэгэ үндэзон болно. Бури эртэ урда айгаа «халха», «барга», «дүрэд», «буряад» гэжэ мэтэ олон оото отогудай һүүлдэ «монгол» гээд хэлэгдэдэгшье, бэшгэдэгшье байхан гэшэ.

Хубилган шэнэдхэлгын жэлнүүдтэ манай республикын олон тоото эрдэмтэд, ниитын ажал ябуулагшад 1958 оной июлиин 7-ной тогтоолые болжуулжа, хэр уһаа абажа ябанан «буряад-монгол» нэрээ бусааял гэһэн уряа гаргананшье, энэ асуудалай алишье талаараа зүб байһые гэршэлһэн түүхын бэшгэ, дансануудые энэ мэдүүлгэдэе хабсарган, Россин Федерациин

засагай дээдын зургаануудта ябуулхан байна. Зүгөөр энэ дэмбэрэлтэй хэрэг урданайхи мэтэ мүнөөшье болотор шийдхэгдээгүй байһаар.

Түүхэтэ нэрээ бусааха гэбэл, республикын, Усть-Ордагай, Агын буряад угсаатанай дунда бүгэдэ арадай асуулта үнгэргэжэ, дүнгүүдиень түүхын баримтануудтайгаар Россин Фе-

дерациин Президентын нэрэ дээрэ эльгээхэ шухла. Мүн энэнэйшье удаа тоогдобогүйл, ООН-ой гэшуун бэшэ арадуудай хуби заяе шийдхэлсэдэг Уласхоорондын эмхидэ хандаха шухла.

Энээн тухай июлиин 9-нэй дугаарта «Дүхэриг» соо уншаха аргатайт. Далай ХУБИТУЕВ.

ТОБШОХОНООР...

Буряадта селекциин туйлтануудые туршалгын болон хамгаалгын талаар Россин Федерациин гүрэнэй комиссиин инспектурын мүнгэ зөөрээр ядаадалгы хараада абан, Правительство 1995-1996 онуудай арендн тұлбэриин үри шэриие түлэлгэһөө сүлөөлбэ.

Хори нууриной Свечо-Никольское һумые шэнэлэлгэдэ нөөсэ жасаһаа 20 мянган түхэриг үгтэхэ болоо.

«Геолторгсервис» акционернэ бүлгэмдэ «Алтан акциин» эзэн байха эрхэтэйгээр гүрэнэй түлөөлөгшөөр тушаалһаа сүлөөлгэдэһэн И.Ф.Попадюк гэшын орондо К.Н.Ботоев томилогдоо.

«Бурятавтодор» гүрэнэй, предпрититай урид хэлсээ баталһан Түгнэн, Холбоолжиной уурхайнуудта, Түгнэн уурхайн РСУ-да тон адли хубинуудаар нара бүхэндэ 1998 оной июль нараһаа ноябрь болотор транспортна хэрэгсэлнүүдэй эзэдһээ налог түлэлгы зүбшөөбэ.

Эрдэм нуралсалай хүдэлмэри-лэгшэдэй профсоюзудай городской комитедэй хүдэлмэри-

лэгшэдэй материалына талаар хүндэ байдалһаа уламжалан нөөсэлгын жасаһаа хүүгэдэй зунай амаралтын путёвкоуудта нэмэжэ түлэхэ мүнгэ зөөри үгтэхэ болобо.

«Рок во Имя Милосердия» гэһэн уласхоорондын нигүүлсхы сэдхэлэй фестивал үнгэргэлгэдэ «Байкал-шоу» бүлгэмдэ нөөсэлгын жасаһаа мүнгэ зөөри номологдоо.

Июлиин 10-һаа 20 болотор Москва хотодо үнгэргэгдэхэ Бүхэдэлхэйн эдируулэй нааданда 8-дахин ДЮСШ-гай хурагшадые эльгээһын тула Буряадай шатарай Федерацида Правительство мүнгэ зөөрээр туһалба.

Улаан-Үдэ хотын 92480 дугаарай сэрэгэй частиин бүридэлдэ газетэ болон журналнуудта захиа хэһын тула 5 мянган түхэриг нөөсэлгын жасаһаа үгтэхэ болоо.

Түхэнэй аймагай Аршаанай дунда хургуулиин 75 жэлэйнгээ ойн баярые үнгэргэгдэһэн болон материально-техническэ үндэнэ һуурия бэхжүүлгэдэнь нөөсэлгын жасаһаа мүнгэ зөөри номологдоо.

ШЭНЭ ХУРГУУАЙ БАРИГДАХАНЬ

Правительствын июниин 30-най тогтоолтой зохилдуулан Загарайн аймагай Асагадай интернат хургуулиие шатаарнь барилгада мүнгэ зөөри үгтэхэ болобо. Эндэхи нуралсалай эмхи зургаанай мүнөө байхан байһангынь хуушаржа мууданхай. Байгша оной туршада тэрэнэй барилгада 100 мянгад түхэриг үгтэхөөр хараалагдаа. Эрэхэ жэлдэ шэнэ хургуули ашаглалгада тушаагдаха юм.

ГАЙХАМШАГТА СПОРТСМЕНЭЙ ОЙН БАЯР

СССР-эй спортын габьяата мастер, Токиодо болоһон олимпиадын мүнгэн шанда хүртэгшэ, АИБА-гай (Һайн дуратанай боксын Уласхоорондын Федераци) уласхоорондын категориин судья, Залуушуулай хэрэгүүдэй, аяналгын, физическэ культурын болон спортын талаар Буряадай гүрэнэй комитедэй спортивна дээдэ бэлгэ шадабарин хургуулиин инструктор Веллингтон Иннокентьевич Бараниковай 60 наһанай ой гүйсэбэ.

Манай орон дотор бокс хүгжөөлгын түүхэдэ тэрэ алдаршанан хүн гэһэнэ В.И.Бараников - Европын Кубогай алтан медальда хүртэһэн, 1965 ондо Европын чемпион болоһон, СССР-эй чемпионатуудай мүнгэн шанда зургаа дахин хүртэһэн байна. Гадна Бүхэсоюзна оюутай наадануудта гурба дахин, СССР-эй профсоюзудай Спартакиадада, СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнуудэй чемпионатуудта болон уласхоорондын олон мурьсөөнүүдтэ тэрэ илалта туйлаа.

Мүнөө үе сагай гайхамшагта спортсменэй түрэхөөр 60 наһанай ойе үнгэргэһын тула Правительствын тогтоолоор эмхидхэлэй комитет байгуулагдаа. Тэрэниие Буряад Республикын нэгэдэхи вице-премьер Владимир Агалов толгойло.

Залуушуулай хэрэгүүдэй, аяналгын, физическэ культурын болон спортын талаар гүрэнэй комитедтэ В.И.Бараниковай ойн баярые эмхидхэлэй үндэр хэмжээндэ үнгэргэлгэдэ бэлдхыень Правительство даалгаба.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэлбэлэй албан.

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театрай байһан соо июлиин 10-да Захааминай арадай театрай артистнууд Николай Соктоевой зохёһон «Монгол хүүхэн» гэһэн зүжэг харуулхань. Найруулгань режиссёр Туяна Дармаевагай.

Үдэһын 18 час 30 минутта эхилхэ зүжэг харахая ерэхыетнай уришабди.

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХҮДЭЛМЭРИИН ДОЛООН ХОНОГ

Ниитэ республиканска хэмжээ ябуулганууд
Июлиин 8. Гүрэнэй стандартын саашанхи хүдэлмэриин хараа зорилгонуудаар Россин гүрэнэй стандартын Зүүн Сибириин территориальна албан зургаануудай хүтэлбэрлэгшэдтэй зүблөөн.

Июлиин 11. Буряад Республикын Президентын януураци.

Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ
А.В.ПОТАПОВ

Федерациин Соведэй хүдэлмэриидэ хабаадалга болон гүйсэдхэхы засагай федеральна зургаануудта асуудалнуудые шийдхэлгэ.

Июлиин 11. Буряад Республикын Президентын тушаалаа эзэлэгшэ дашарамдуулан баяр ёһолоодо ерэнэн Россин Федерациин субъектүүдэй делегацинуудтай уулзалга.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо
В.К.АГАЛОВ

Июлиин 6. В.И.Бараниковай ойн баярые үнгэргэлгөөр эмхидхэлэй комитедэй заседани.

ТПЗ-эй залан хүтэлбэрлгын соведэй заседани. Коммерческэ банкнуудтай хүдэлмэриин галаар албан хоорондын соведэй заседани.

Архиин продукци үйлдбэрлэхэ ба худалдаха асуудалнуудаар албан хоорондын комиссиин заседани.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшонор:
А.Н.ЖИЛЬЦОВ

«Россин Федерациин субъектүүдэ инвестицинуудые эсүүлгын шийдхэгдээгүй асуудалнууд» гэһэн темээр инвестицино семинар үнгэргэлгэдэ материалнуудые бэлдэлгэ.

1995 оной эд бараанай урьһаламжын болон түбһөө үгтэдэг урьһаламжын талаар үри шэриие түлэлгы хойшлуулха шэнэ хэлсээнүүдые баталалгаар шотагай өһөдэйн хүтэлбэриин зургаануудтай хүдэлмэри.

«Юридическэ ниурнуудай бсөө тэдхэжэ хүдэлхэ шадалгүй бололго (пащарууталга) тухай» семинарта хабаадалга.

Июлиин 9. Акционернэ бүлгэмүүдэй болон объектинүүдэй акцинуудые худалдалгаар аукцион.

Б.Ц.СЕМЕНОВ
Гүрэнэй конюшниин коллективтэй суглаа үнгэргэлгэ.

«Улаан-Удэнская макаронная фабрика» нээмэл акционернэ бүлгэмэй үйлдбэриин лиши ашаглалгада тушаалга.

А.П.ТАБАЛАЕВ
Бюджеттэ оруулха түлбэриинүүдэй талаар үри шэриие түлэхэ аргые хубилгаха асуудалнуудаар промышленна хүтэлбэрлэгшэдтэй зүблөөн.

Ой модо гадаадада гаргаха компани байгуулха асуудалнуудаар зүблөөн.

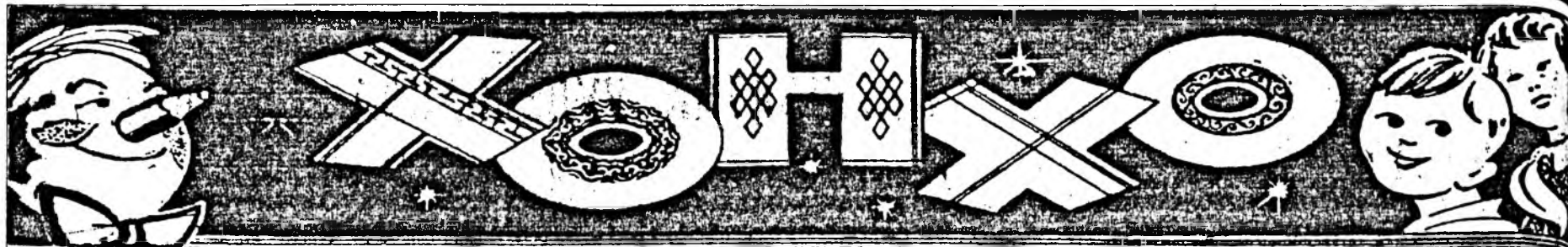
Үндэнэтэнэй банкын, БНК ТОО-гой Комсервисэй КММ-ые техническэ талаар хангалгын түбүүдые аттестацилгаар хүдэлмэригын заседани.

Геологическа хүдэлмэринүүдэй 1999 оной түсэбэй проектээр зүблөөн.

Л.Ч.НИМАЕВА
Июлиин 8. Опера болон баледэй театрта театральна сезоноты түгсхэл.

Июлиин 9. Токийска олимпиадын мүнгэн шанда хүртэгшэ, Россин Федерациин спортын габьяата мастер В.Бараниковай 60 наһанай ой.

Июлиин 7. Хүүгэдэй зунай амаралгы эмхидхэлгээр, тэдэниие элүүржүүлгээр ба ажалда хабаадуулгаар республика-ис-а селекторнэ зүблөөн.

ШЭЭНГЭ ДУРАТНАЙ - ШЭРЭНГИЙН НУРГУУЛИЙН

НУРАЛСАЛАЙ ЭХИН ҮЛГЫ

Манай Шэрэнгийн хургуули 50 жэлээ тэмдэглээд байна. Энэ жэлдэ шэнэ хургуулингаа байшан барижа дүүргээд, хургуулингаа 50 жэлэй ойн баярые тэмдэглээбди. Манай хургуулида столово, мастерской бии. хургуулидамнай арбан юэн багшанар хүдэлдэг юм. Эдэ багшанараймнай гурбанинь олон жэл соо ажаллаһан юм. Хэд бэ

гэхэдэ, Мэдэгма Бальжинимаевна Батуева, Бэликто Багмаевич Багмаев, Татьяна Очировна Жамьянова гэгшэд. Манай хургуулида зуун таби гаран хурагшад хурадаг юм. хурагшаднай зундаа багшанартаяа хургуулин дэргэдэхи хамһабариин ажахыда хүдэлдэг. Урда жэлдэ хургуулимнай огородһоо хайн ургаса хуряагаа һэн.

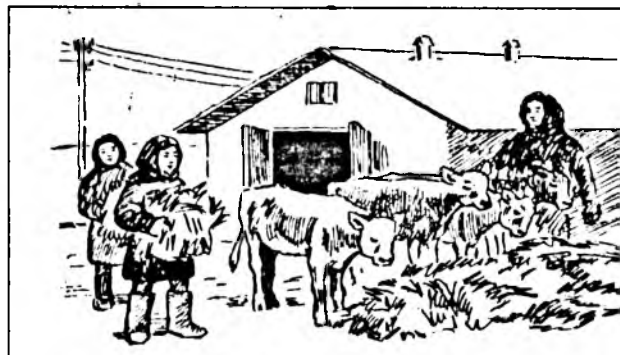
28 центнер хартаабха, 70 килограмм морхооб, кабачки болон бусад огородой ногоон эдээн суглуулагдаа. хургуулимнай оорын автомашинатай. Зунай амаралтада байһан багшанараа түрэл хургуулингаа ойн баяраар амаршалаад, энхэ элүүрые хүсэнэб!.

Оюна ДАРИЖАПОВА,
7-дохи классай хурагша.

Эрхим хурагша Эрдэни Цыдыт

АЖАЛША СЭДЬХЭЛТЭЙ АБАМНАЙ

Минии аба Балдан Александрович Хабаев гэжэ нэрэтэй. Нютаг соогоохүндэтэй хүн юм. Минии багада абамни адуушан байгша һэн. Мүнөө малшанаар ажаллана. Абамни ажалдаа ехэ оролдосотойгоор хүдэлдэг. 20-ёод жэлэй туршада һү наалин гүүртые даагшаар хүдэлнэ. Ехэ һү наахын түлөө ходоодоо оролдожо ябадаг юм. Зун болоходо, зуһаландаа гаржа, үхэр малаа таргалуулха, һү өхээр нааха гэжэ оролдодог. наалишадайнгаа ажабайдалдань ходоодоо наналаа табидог юм. Үбэл болоходо, бүри сүлөөгүй болодог. Үхэр малаа дулаан

байрадань оруулжа, саг соонь эдеэлүүлхэ, уһалха гэжэ оролдодог. Үбэлэй һүүлээр, хабарай эхеэр үнөөд түржэ эхилдэг. Найн түл абаха гэжэ үдэр хүнигүй оролдодог. Жэлэй дүрбэн сагта абынгаа сүлөөтэй, налайжа гэртээ һуужа байхыень харадаггүйб. Ходоодоо сүлөөгүй, хамагта ханаагаа зобонхой байдаг: хамтыншье, хубиншье зөөри гэжэ илгангүй ябажал байдаг хүн юм лэ даа. Бидэ, арбан үхибүүдын абаяа дагажа, хүндэлжэ ябадагди. Абадаа утанаһа, удаан жаргал хүсэнэбди!

Санжидма ХАБАЕВА,
9-дэхи классай хурагша.

Минии аба Владимир Сергеевич Доржиев гэжэ нэрэтэй. Абамни Шэтын областин Оборой-Адаг гэжэ нютагта түрэнэн, үдэнэн юм.

Нэгэтэ абамнай Шэтэ ошоходоо, эжытэй танилсаад, хожомын айл боложо, үнэр баян бүлэ болоһон байна. 1982 ондо эжын нютаг болохо, Шэрэнги тосхон зөөжэ ерээд һэн. Тэрэ саһаа хойшо 1997 он болотор хонин ажалда хүдэлдэг байгаа. Минии аба хонишон ябахандаа, үндэр амжалтануудые туйлаһан байна. Кохозой түрүү хонишодой нэгэн һэн. Мүнөө аба Шэрэнгийн колхозой малшан болоод байна. Колхозой хальмаг үүлтэрэй үхэрнүүдые харадаг. Минии аба урагшаа ханаатай, ажалдаа ханалгатай хүн. Үнэн сэхэ ажалаараа, урин налгай хайхан сэдхэлээрээ хүн зондо хүндэтэй юм. Манай аба ажал, хүдэлмэридэ, зондо ба аха дүүдээ ямараар хандахые маанадаа хургадаг лэ. Аба, эжыгээ хүндэлжэ, ажабайдалдань хамһалсажа ябаха - манай нангин уялга болоно. Аба, эжынгээ хургаал, захяа нангинаар сахидагби.

Гэрэлма ДОРЖИЕВА,
9-дэхи классай хурагша.

НААДАТАЙ, ХҮХЮУТЭЙ БАГА НА ҺАМНАЙ!

Минии тоонто - Яруунын аймагай Шэрэнги тосхон юм. Шэрэнги Бага Ярууна нуурай зүүн эрьедэ оршодог. Минии бага наһан Шэрэнгидэ үнгэрөө. Манайхун томо модон гэр соо байдаг хэмди. Багадаа би хотонһоо холо гарадаггүй байгааб. Хорёо соогоо гү, али гэртээ абгайтаяа наададаг хэм. Заримдаа хүршэ айлуудай үхибүүдээр нааган сэлгэдэг бэлэйб. Тэдэ үхибүүдни хэжомын минии суг хураха, нүхэсэхэ үетэн болоо. Үбэлэй сагта гэртээ палаха дээрэ элдэб янзын олон нааганхай тараагаад, хонин хонин наага наадагша хэм. Ходоодоо модон тэбхээнсэгүүдээр гэр барижа наадагагаа бүришье элээр ханааб. Үндэр томо гэр бодхоходоо, ехэл баярлагша хэм. Гэртэхинээрэе дууджа найрхадша бэлэйб. Эжы аба хоёрни баһал намтаяа агли баяр-

лагша һэн. Зургаатай наа хургуулида ошоходоо, ондоо үхибүүдээр танилсаад олон нүхэдтэй болоод хургуулингаа һүүлээ тэдэнэртээ уулаха элдэб наага ханаа хүхилдэн наадагаш. Үбэлдөө бууны сугларжа, арбаад гэр болоод, шарганууды аббад, хүр саһан олоолжорон наадагаш хэмди. Зундаа байдал олоороо сугларгаһой руу аяншалхагша Нуурайнгаа захыг ошожо, аяр шара элээр үндэр томо гэрнүүдые барижа наадагаш байгаабди. Тэрэ һээр байтарнай үрүмбэжэ тэрэ сугларгаһой руу умбажа жаргахагша Хүхюутэй хаһа хэн байдаг Мүнөө бага шаман наһаяа ханаадаг эрьедэ тэрэ сугларгаһой бусаха дурам хургадга, Ямар хүхюун, найрагша, бага барижа наһамнай!

Элбэг ИТЫГИЛА,
9-дэхи классай хурагша.

Шэрэнгийн хургуулийн багшанар

МАНАЙ КЛАСС

Манай түрүүшн багша Валентина Будаевна маанадта 4 жэл заагаа. Цыренова Дарима гэжэ басагатай. Дарима маанадаар хурадаг. Мүнөө багшамнай Туяна Санжиевна.

Манай харуул класс соо элдэб янзын сэсэгүүд ургадаг. Класснай хургуули соогоо эгээл уужам юм. Ханада элдэбин зурагууд үлгөөтэй. Манай классай эрхим хурагша Люба Халитова. Бидэ 6-дахи класста хуранабди. Урид манай класста 18 хурагшад хурадаг һэн. Мүнөө 15 хурагшад; 6 басагад, 9 хүбүүд.

Адиса БАЗАРОВА,
6-дахи классай хурагша.

АМАН УГЫН АБДАРҢАА

Ёохор наадан найхан даа!

АВТОРҢАА: Нагаса эжы Дымит-Ханда Эрдынеевна Батуеваһаа бэшэжэ абааб.

ХҮГШЭН ЭЖЫН ЗАХЯА

Бууралхан тархитай болоһон,
Бурхандаал зальбаржа хуудагхан,
Бүхэтэрхэн шоргатай болоһон,
Бүгэдэндөөл хүндэтэй эжымни:
«Бултанһаа дутуугүйхэн, Булганда хүндэтэйхэн, Булганда туһатайхан, Буригүйхэн ябаарай, үримни», - гэжэ ходоодоо захидагхан һэн даа.

Сагай шэрүүниие үзэһэн, Сэбэр сэмсэгэр шарайтайхан,
Сарюун найхан ханаатайхан,
Сэсэн һонор үгэтэйхэн эжымни:
«Сэбэр сэдхэлтэйхэн, Сарюун бодолтойхон, Сэнэг ехэтэйхэн, Хүхюун, дорюун ябаарай, үримни», - гэжэ ходоодоо захидагхан һэн даа.

Ашанарайнгаа хойноһоо оролдодогхон
Ажалай хүндые үзэхэдһэн,
Аажам тэнюун зугаатайхан
Анханһаа намда сэнгтэйхэн эжымни:
«Ута һаһатайхан, Удаан жаргалтайхан, Урма зоригтойхон, Улаалзай шэнги арюухан, Ажалша бэрхэхэн ябаарай, үримни», - гэжэ ходоодоо захидагхан һэн хүгшэн миһини эжы!

ҮНДЭР УУЖАМ УЛХАСААМ

Үндэр уужам Улхасаам
Үргэн талаараа баян даа.
Үхэр, хони малнуудынь
Үргэлжэ бэлшэнэ - элбэг даа.

Сэлгээн найхан Улхасаам
Сэсэг набшаар надахана.
Сэнгүү, сарюун хүүгэднай
Сэнгэц, жарган наадана.

Түрэл тоонто Улхасаадам
Түргэн голнууд олон.
Туяа гэрэлээ сасаа даа
Тоонто газарайм наран.

Багым нотаг Улхасаам -
Баабай, эжым нотаг лэ,
Бурьялан, харьялан урдадаг
Булаг аршаанууд элбэг лэ.

УРАН ШҮЛЭГЭЙ ДОЛГИН ДЭЭРЭ

Улхасаа, Баян хаан гээшэмнай
Уужам шотагай баабайнарнай,
Хаанашье холо ябаа хаамнай
Харалсажа байгыш, тоонтомнай!
Улхасаа, Улхасаа, Улхасаа!

ХАБАР

Хүйтэн үбэл үнгэржэ,
Хүхюун хабар ербэ.
Хүүгэд хабарта баярлажа,
Хольш шубуудые угтаба.

Амиатад эшэһинээ гаража,
Амтатай хоолоо бэдэрнэ.
Аршаан булаг харьялажа,
Аглаг дайдаа арюудхана.

Нарин голнууд урдажа,
Наран шаран сэнгэнэ.
Нарһан модод ногооржо,
Налгай зохидоор нэнгэнэ.

Хүбхэгэр саһан хайлажа,
Хүхэрэн сэсэгүүд ургаба.
Хабатай тэрэнги сэсэглэжэ,
Хабарай нара угтаба.

ЭСЭГЫН НАМТАР

Нэгтэ үдэшэ эжымни
Намайгаа хажуудаа хуулгаад,
Намтарыень эсэгымни
Намда хөөржэ үгэбэ:
«Шинии эсэгэ хадаа
Шара яһатан болодог,
Хоёр ахатай, дүрбэн дүүтэй

Иимэ бүлын хүбүүн байгаа.
Бурхан багшын хайраар
Бүмбэрсэг дэлхэйдэ гараһан,
Бүмбэгэ үдхэлжэ шадахаар

Болоһон наһандань абааб.
Агууехэ хубисхалай үе...
Артель боложо байгааабди,
Ажал гээшэмнай урдаа,
Амархашье саг болохогүй,
Үдэрэйшье, хүнииншье үнгэрһые

Үүрэйшье сайһые,
наранайшье ороһые,
Сагайшье ошоһые ойлгонгүй,
Согтой сарюун хүдэлһөөр,
Элдэб юумэ үзэһөөр байтарнай,
Саг ошожо, Доржо хүбүүмни

Хори һаһатай болобо.
Намда туһатай, ажалда дуратай
Балай юумээр дутаагүй,
Багжамар томо хүн Бодожо, үндыжэ байгаа юм.
Харин хүгшэрһэн намайе
Ходо һахижа хууха юм гү?
Өөрыгөө абажа шадаха,
Өөрынгөө урдахиие хараха

Болоһон хүн хадаа
һамга абахаар намдаа
һануулан хэлдэг болобо.
«Абахагүйш гэхэ гүб?
Абал» гэжэ хэлээл һэм.
Арюухан, зохид басагые
Асаржа намтай танилсуулаа һэн.

Иигэжэ гэр бүлэ боложо,
Үри хүүгэдые дэгжээжэ,
Үндэр уялга дүүргэжэ ябана.
Энэл даа, басаган,
Эсэгыншини намтар
Хөөрэхэб гэрһинээ
Хөөрэхэб гээшэб».

АВТОРҢАА:
Энэ эжын хөөрөөе
Тэрэл зандань дамжуулжа,
Та бүгэдэндэ хөөрөжэ үгэбэ.

Ханда ДОРЖИЕВА,
10-дахи классай хурагша.

ШКОЛА

Я помню чудное мгновенье,
Когда пришла я в первый класс:

Великолепное виденье
Взгляд ослепило моих глаз.
Там были девочки с бантами,

Мальчишки были в пиджачках,
Да, все с красивыми цветами,

Букетами огромными в руках.
Было так здорово, когда
Нас посадили всех за парты,
Мы начинали с буквы «А»,
теперь же пишем аж диктанты.

Учусь в девятом классе я,
Но вечно помнить буду,
Тех, кто помог мне во всем,
Тех, кто поддерживал - не забуду.

Учителям от всей души желаю:
Как бы ни вертелось жизни колесо,
Чтоб вы ни говорили, я знаю:
Вас любят все, всегда, за все!

Надя АРЕФЬЕВА, 9-дэхи классай хурагша.

УРДАНАЙ ДУУН

Ханхинадаг хүхымнай хаанаханаб даа,
Хадын оройн сэнгэлигтэ.
Танилхан гансамни хаанаханаб даа,
Хабтагай Шэрэнгийн сэнгэлигтэ.

Уянгалдаг хүхымнай хаанаханаб даа,
Уулын оройн сэнгэлигтэ.
Ушарсан гансамни хаанаханаб даа,
Урихан Шэрэнгийн сэнгэлигтэ.

Шэнхинэдэг хүхымнай хаанаханаб даа,
Сэнгэлиг оройн сэсэглигтэ.
Урихан гансамни хаанаханаб даа,
Сэлгээхэн Шэрэнгийн сэнгэлигтэ.

ГУРБАЛЖАН МҮРНҮҮД

ГУРБАН ДҮЛИИ

Номшогүй банди дүлии,
Нугаһагүй нуур дүлии,
Нохойгүй айл дүлии.

ГУРБАН ХҮНДЭ

Тураг шубуунай дали хүндэ,
Тулажа бууһан тураг хүндэ,
Томоотой хүнэй үгэ хүндэ.

МУУ, ТЭНЭГ ТУХАЙ

Муу эрэ һамгаа магтаха.
Тэнэг хүн тэнгэриһээ нэгэ аха.
Муу ханаа ханаалха тэнэг.
Эрдэмдэ хүргүй хураха тэнэг.
Этигэл һүбэдһэ бурхангүй хүн тэнэг.
Эд зөөри суглуулагша тэнэг.

ҮРЕЭЛНҮҮД

Номгон ябажа ноён боло.
Аалин ябажа ахай боло,
Айдар ябажа абгай боло.

Намсарайдал баян,
Найдандал үнэр ябагты!
Би бэлигтэй,
Дүүрэн хэшэгтэй ябагты.

9-дэхи классай хурагша
Гэрэлма ДОРЖИЕВАГАЙ суглуулбаринаа.
1998 он.

Багшын булан

Буряад Республикын эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша, Россин Эрдэм хуралсалай академиин гэшүүн-корреспондент, профессор Эрхэтэ Раднаевич РАДНАЕВ

БУРЯАД ЛИТЕРАТУРНА АМАН ХЭЛЭН ТУХАЙ НАНАМЖАНУУД

(Үргэлжлэл, эхинний июнин 23, 30-най дугаарнуудта) Доро түргэн аялгануудай үгүүлгэдэ жэшээнүүдыг үгэнбди:

Бэшэг дээрэ бэшэлгэ	Аман хэлэндэ үгүүлгэ	Ямар хашалгануудай хоорондо бэ?
бухаха	бухха	Адли бүдэхэ - бүдэхэ
тохохо	тоххо	-»-
хахаха	хахха	-»-
үхэхэ	үххэ	-»-
нэхэхэ	нэххэ	-»-
хүхэхэ	хүххэ	-»-
махаха	махха	-»-
сохихо	соххо	-»-
дахаха	дахха	-»-
ехэхэн	еххэн	-»-
занана	занна	хоёр адли сонорно - сонорно хашалганууд
ханана	ханна	-»-
танина	танна	-»-
ганганана	ганганна	-»-
дүнгэнэнэ	дүнгэннэ	-»-
хүнхинэнэ	хүнхэннэ	-»-
абаба	абба	хоёр адли хонгсо-хонгсо хашалганууд
мэдэдэг	мэддэг	-»-
хададаа	хаддаа	-»-
мододоо	моддоо	-»-
гажажа	гажжа	-»-
саггүй	саггүй	-»-
хоггүй	хоггүй	-»-
хамха	хамха	сонорно-бүдэхэ хашалганууд
бөөлэхэ	бөөлхэ	-»-
төөрхэ	төөрхэ	сонорно-бүдэхэ хашалганууд
хөөрхэ	хөөрхэ	-»-
халаха	халха	-»-
бүлэхэ	бүлхэ	-»-
салихэ	салхэ	-»-
шалaha	шалха	-»-
хараха	харха	-»-
дархалаха	дархалха	-»-
харатай	хартай	-»-
тиирэхэ	тиирхэ	-»-
ираха	ирха	-»-
зуураха	зуурха	-»-
илаха	илха	-»-
мүлихэ	мүлхэ	-»-
аладаг	алдаг	-»-
хэлэдэг	хэлдэг	-»-
халадаг	халдаг	-»-
абадаг	абдаг	Адли бэшэ хонгсо-хонгсо
абажа	абжа	-»-
хаздаг	хаздаг	-»-
гажадаг	гаждаг	-»-
мэдэхэ	мэдхэ	Хүсэд бэшэ бүдэхэ-бүдэхэ
багахан	багхан	-»-
жэшэхэ	жэжхэ	-»-
хазаха	хазха	-»-
жолоодохо	жолоодхо	-»-
муудхаха	муудха	-»-
найдаха	найдаха	-»-
бхижэхэ	бхижхэ	Хүсэд бэшэ бүдэхэ-бүдэхэ
будаха	будха	-»-
ербэдэхэ	ербэдхэ	-»-
ехэдэхэ	ехэдхэ	-»-
гажаха	гажхэ	-»-
гоожохо	гоожхо	-»-
багадаха	багадха	-»-
нажаха	нажхэ	-»-
сасаха	сасха	Адли бэшэ бүдэхэ-бүдэхэ

Бэшэг дээрэ бэшэлгэ	Аман хэлэндэ үгүүлгэ	Ямар хашалгануудай хоорондо бэ?
нэшэхэ	нэшхэ	-»-
гутаха	гутха	-»-
тушаха	тушха	-»-
түшэхэ	түшхэ	-»-
носохо	носхо	-»-
хусаха	хусха	-»-
шашаха	шашха	-»-
мэдэнэ	мэднэ	Адли бэшэ хонгсо-сонорно
абана	абна	-»-
садана	садна	-»-
будана	будна	-»-
хадана	хадна	-»-
жолоодоно	жолоодно	-»-
шашана	шашна	Адли бэшэ бүдэхэ-сонорно
хушана	хушна	-»-
носоно	носно	Адли бэшэ бүдэхэ-сонорно
сохино	сохно	-»-
матана	матна	-»-
мэдэнэ	мэднэ	-»-
багадана	багадана	-»-
хэлэнэ	хэлнэ	Адли бэшэ сонорно-сонорно
халана	хална	-»-
булана	булна	-»-
харана	харна	-»-
дарана	дарна	-»-
голоно	голно	-»-
олодог	олдог	Адли бэшэ сонорно-хонгсо
хэлэдэг	хэлдэг	-»-
гардаг	гардаг	-»-
оролог	ордог	-»-
хоридог	хордог	-»-
холидог	холдог	-»-
холодог	холдог	-»-
шараха	шарха	Адли бэшэ сонорно-бүдэхэ
хэлэхэ	хэлхэ	-»-
хүрэхэ	хүрхэ	-»-
хараха	харха	-»-
гараха	гарха	-»-
шэлэхэ	шэлхэ	-»-

2. Бэшэг дээрэ түргэн «а», «о», «э» аялгануудай орондо түргэн «и» бэшэдэг заншалтайбди. Аман хэлэндэ эдэ түргэн аялгануудыг дуудалхан соонь үгүүлхэ. Жэшээнүүд: хонин (хонгон), хонин (хонгон), тээли (тээлэ), боти (бото), модолиг (модолог), эдир (эдэр), годли (годло), мүлрхэ (мүлэрхэ), хургуули (хургуула), эрхим (эрхэм), хани (ханга), зали (зала), залирха (заларха), хонгино (хондино), байгаали (байгаала), гурам (гурам), тахил (тахал), гэлгэр (гэлгэр), эли (элэ), гурил (гурил), тархи (тарха), архи (арха), тамхин (тамхин), дали (дала), пидхэ (пэдхэ), зөөри (зөөрэ), элидхэ (элэдхэ), биса (баса).

3. Буряад хэлэндэ түргэн «ө» аялган хори хэлэндэ түргэн «ү» болонхой. Бэшэ нотаг хэлэнүүдтэ түргэн «ө» бэшэ даахан фонемэ болодог: өбэл, өдэр; өргэн-үргэн, үдэхэ-өдэхэ, өнгэ-үнгэ, (эндэ: «ө»-үү бэшэ даахан фонемэнүүд үгэл удха хубилгана). Манай ханахада, хори нотаг хэлэндэ энэ түргэн «ө» фонемэ үгы болоогүй, «ү» фонемын нэгэ вариант (аллофон) бололсоно. Энэ фонемын вариант удаан «өө» аялгантай үгэнүүд соо ябалсана.

Юундэб гэхэдэ, удаан аялганууд холодоо түргэн аялгануудтаа нүдөө үгэдэг, ассимиляцияда оруулдаг: (дубуун-дубуун, хоншуу-хоншуу, хоюулан-хуюулан г.м.) түргэн «ө» абягани аман хэлэндэ удаан «өө» аялгантай нимэ үгэнүүд соо үгүүлхэ: үсөөн (өсөөн), мүнөө (мөнөө), бүглөөһэн (бөглөөһэн), зүбшөөл (зөбшөөл), үдөөри (өдөөрл), хүдөө (хөдөө), хүлгөөн (хөлгөөн) г.м. Удаан аялгануудыг үгүүлхэ дүрмүүд. Буряад хэлэндэ нимэ удаан аялганууд бии: аа, оо, уу, үү, ээ, ии, ы, өө. Эдэ аялгануудыг үгүүлхэ, уушхан сооһоо ерхэн агаар ехэ, хабаадагша активна органуудай шүрбэһэн үлүү шангададаг, тиимэһээ удаан аялганууд удаанаар үгүүлгэжэ, бээ даахан фонемэ болодог. Түрүүшын үеын удаан аяган илангаяа эршэмтэйгээр үгүүлгэдэг. Удаан аялгануудай удаанинь үгэ соо хаана, ямар үедэ (нээмэл, хаамал), хэр олон удаан аялгануудтай үгэ байнаб, тэрэнһээ болодог. Жэшээлхэдэ: луул (хаамал үедэ) - дуула (нээмэл үедэ) удаанаар татагдана) (Үргэлжэлэлын хожом гараха).

АРАДАЙ ЭМШЭНЭЙ АЖАЛ ЯБУУЛГЫЕНЬ МҮНХЭЛБЭ

Хори гаран онуудай үедэ Буряад орон соогуураа мортэрээр, зарим үедэнь ябагаарша ябажа, хүн зоной шодэ эмшэлгэ талаар ехэ хубилага оруулаха эмшэлгэшэдэй тоодо Екатерина Михайловна НИКИФОРОВА ородог юм. Тэрэ үедэ илангаяа буряад зоной шодэ эмшэлгэшэдэй үбшэн ехэ дэлгэрэнги байһан юм. Энэ бэрхшээлыг гүйсэд усадхана хүдэлөөндэ залуу мэргэжэлтэ хам оролсоод, өөрынгөө бэлэн шадабариене ялас гэмээр хуруулан энэ хүнэй нэрэ Буряад Республикын элүүрыг хамгаалаха гүүхэдэ алтан үзэгүүдээр бэшгэдэнхэй гээд онсолон хэлхэе шухала.

Заха холын Захааминий Түнхэнэй, зэрэлгээгээ талатай Эдэ Сэлэнгын, хабсагай хадатай Хурамхаан Баргажанай, хошор дайдатай Хори Хэжэнгийн сэлэн хурунуудаар Екатерина Михайловна ото-һэтэ ябажа, үбгэд, хүгшэдэй, үхибүүдэй шодэной үбшэ аша үрэтэйгөө аргалжа, олоной магтаалай хүртэлэн габьяатай.

Республикын элитэ мэдээжэ врач-офтальмолог Екатерина Михайловна Никифорова үнэ удаан саг соо үндэр наһатай бологоруо аша үрэ ехэтэйгээр хүдэлмэрлэн, олон мэргэжэлтэдыг өөрынгөө олоноргануудтаа хургахааа гадна, нийтын ажал ябуулгануудтаа эрбхи үүсхэлтэйгээр хабаадаг байһан юм. Үбшэнгэн бүхэнэ онсо зөөлэн хандасатай, энэрэн зөөлэн сэдхэлтэй, элитэ врач республикын Верховно Советэй, хотын, райсоветэй депутатаар нэгэнгэ бэшэ хурагдаһан тула зоной ажабайдал найжаруулаха, элүүрыг хамгаалагда хабаатай шухала асуудалнуудыг бодотор бэсэлүүлгэдэ ехэ нүлөө үзүүлэн алдартай.

Екатерина Михайловна Александр Матвеевич Пестерев нүхэртээ 2 хубуу 1 басага хүмүүжүүлжэ, ажабайдалай үргэн замда табиһан юм. Александр Матвеевич врач мэргэжэлтэй һэн тула хүн зоной элүүр энхыг хамгаалха хэрэгтэ мүн лэ бүхэ наһаяа зориулан габьяатай.

«Буряадай түрүүшын врач-офтальмолог, нийтын элитэ ажал ябуулагша Екатерина Михайловна Никифорова энэ ажаһуудаг» - гээд гантиг шулуун алтан үзэгүүдээр нийлгэгдэн дурасхаалай самбар Улаан-Үд хотын Профсоюзна үйлсэн 33-дахы гэртэ баяр ёһолоой оршодо олонийтын түлөөлгөшэдэй хабаадалгатайгаар хадагдаба. Энэ баяр ёһолоодо хотын эмхи зургануудай түлөөлгөшэдэ Екатерина Михайловнагай ажал ябуулгыг үндэрөөр сэгнээ дурсаа. Хүбүүниинь Леонид Александрович энэ баяр ёһолоодо хабаадажа үгэ хэлхэдэ. «Манай хайрата эжин ажал ябуулгыг маргангүй үндэрөөр нигэжэ сэгнэһэндэ хотын захиргаанда, республикын болон хотын ветерануудай советүүдтэ, республикын элүүрыг хамгаалгын министрствэдэ түрэлхидэрингөө зүтһөөр додоһон баярыг хүргэнэб» - гэжэ хэлээ. «Зондо хайниие хэлхэ хэзээдэшыг маргадаггүй», - гэнэн нанамжын үшөө дахин үгэ байһыне энэ хэмжээ ябуула гүйсэд гэршэлбэ бшуу.

Далай ХУБИТУЕВ

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

<p>Ахамад редактор А. Л. АНГАРХАЕВ.</p> <p>РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: Б.М.Ж.БАЛДАНОВ (ахамад редакторай орлогшо), Г.Х.ДАШЕЕВА (ахамад редакторай орлогшо), Б.В.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ (харюусалгата секретарь), А.Г.ЛУБСАНОВ (Буряад Республикын Правительство), Д.Д.СУНДАРОН (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудыг даагшад: Н.Д.НАМСАРАЕВ, Т.В.САМБЯЛОВА, Д.Ш.ХУБИТУЕВ, А.Д.ТАПХАЕВ; В.И.ПИНТАЕВ (хэблээй Директор).</p>	<p>Манай адрес:</p> <p>670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилини үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.</p>	<p>Газетэ хэблэлэй 1 хуудалан хэмжээтэй. Индекс 59091. Хэһэг 3.350 (хамта 20.000). Хэблэлдэ тушагдаһан саг 17.00.</p>	<p>"Республиканска типографи" гэлһи АО-до газетэ хэблэгдээ. Директорэй телефон: 21-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ № 8369.</p>
---	---	---	---

Редакцини телефонууд: ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-68-08, 21-64-36, харюусалгата секретариин - 21-50-52, секретариатай - 21-50-52, таһагууд: экономикын болон политикын - 21-55-97 (даагшань), 21-63-86, соёлой, түүхын болон залуушуулай - 21-54-93 (даагшань), 21-57-63, 21-69-58, 21-60-21, мэдээлэлэй болон рекламн - 21-62-62, 21-67-81, хэблэлэй - 21-33-61, оператор-корректорүүдэй - 21-61-35, фотокорреспондентүүдэй - 21-33-61, компьютерна түбэй-21-66-76, кориунктын - 21-34-05.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 21-49-94, бухгалтери - 21-23-67, вахта - 21-60-91.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нотагай нэрэнүүдэй бэшэлгыг хазагайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакцини нанамжа автарайхитай адли бэшэ байжа магад.